

Johann Gustav Droysen

Pregled načela povijesti

S engleskog jezika prevela: **Tina Miholjančan**, prof.

Nitko ne može ne odati priznanje povijesnim istraživanjima koja poput drugih zauzimaju svoje mjesto u znanstvenim kretanjima našega vremena. Marljivo se radi na povijesnim otkrićima, stara uvjerenja iznova se proučavaju, a rezultati se predstavljaju na odgovarajući način. No, ako zahtijevamo znanstveni *raison d'être* za takva istraživanja, ako želimo znati njihov odnos s drugim oblicima ljudskog znanja te temeljni razlog zašto idu tokom kojim idu, onda ona nisu u stanju dati zadovoljavajući odgovor.

Nije stvar u tome da sama sebi ne postavljaju takva pitanja ili da su nekompetentna riješiti ih. Tu i tamo bilo je takvih pokušaja i rješenja su se ponekad nudila unutar samog kruga povijesnih istraživanja, a ponekad su bila posuđena od ostalih nauka. Po nekima je povijesti svijeta dodijeljeno mjesto u Enciklopediji filozofije. Pisci različitih afiniteta, skeptični oko logičnih potreba, ali još više sigurni u to, predlažu nam da razvijemo povijest na osnovu materijalnih uvjeta, na osnovu podataka koji se nalaze u statistici. Drugi pak, a samo se izražavaju u obliku teorije što ljudi bez broja misle ili su mislili, ispituju samo postojanje tzv. „povijesti“. „Narodi postoje samo u apstraktnom; individualci su prava stvar. Povijest svijeta je izričito konfiguracija nastala pukom slučajnošću, lišena metafizičkog značaja.“ „Negdje drugdje, pobožna revnost – pobožna, naravno više u svojoj pojavi nego u stvarnosti – inzistira na zamjeni čudotvornih djela Božje moći pod njegovim neistraživim dekretom za prirodno-uzročnu vezu između ljudskih bića, doktrinu koja ima tu prednost da barem kako se kaže, nema daljnju obvezu prema razumijevanju“.

Unutar sfere povijesnih istraživanja, pa čak i onih ranijih s kraja 18. stoljeća, škola u Göttingenu toga vremena bavila se tim općenitim pitanjima, a njima se uvijek iznova bavilo sve od toga vremena. Pisci su naumili pokazati da je povijest „u biti

politička povijest“ te da se mnoge vrste osnovnih, pomoćnih i drugih znanosti koje pripadaju našem odsjeku grupiraju oko te jezgre. Tada je bit povijesti prepoznata kao dosljednost u metodi te okarakterizirana kao „kritika izvora“, kao isticanje „čiste činjenice“. Drugi su jasnu zadaću naše znanosti pronašli u umjetničkom prikazu, u radu „povijesnog umjetnika“ koji se čak slavi kao najveći povjesničar našeg vremena, a njegov prikaz je najbliži ljubavnim romanima Sir Waltera Scotta.

Povijesni je smisao preaktivan u ljudskoj prirodi da ga se ne prisili da rano pronade svoj izraz u odgovarajućim oblicima i to tamo gdje su prilike povoljne. Upravo je ovaj prirodni takt onaj koji ukazuje na način i daje oblik našim istraživanjima, čak i u sadašnje vrijeme. No, ovime težnje znanosti ne mogu biti zadovoljene. Ona mora sebi jasno postaviti ciljeve, odrediti sredstva, svoje temelje. Samo tako može samu sebe uzdignuti na visinu svog zadatka. Samo tako, da upotrijebim Baconove izraze, može staviti na stranu predrasude koje sada vladaju njezinom procedurom, idole kazališta, plemena, foruma i spilje za čije su održavanje sada zaslužni moćni interesi kao što su nekada to bili interesi u prilog astrologije i parnica protiv vještica te vjerovanja u pobožno i bezbožno čarobnjaštvo. Osvješćujući se na taj način, povijest će učvrstiti svoje pravosuđe nad neusporedivo širim područjem ljudskih interesa, nego što bi bilo vjerojatno ili moguće da to učini znanost.

Svaki će poučavatelj koji mora uvesti mladež u istraživanje osjećati, kao što sam i ja osjećao, potrebu za stvaranjem jasnih koncepcija koje se vežu uz našu znanost i njezine probleme, iako će drugi otkriti kako ju zadovoljiti na drugačiji način. Mene su na ovakva istraživanja potaknula posebice ona pitanja koja se obično prenose jer u našem svakodnevnom iskustvu ona se čine kao da su riješena prije dugo vremena.

Današnji i sutrašnji politički događaji pripadaju prošlosti. Poslovne transakcije današnjice, ako su dovoljno važne, zauzimaju položaj nakon jedne generacije kao dio povijesti. Kako to da ovi puki poslovi postaju povijest? Koji kriterij se mora koristiti kako bi se utvrdilo postaju li povijest ili ne? Trgovački ugovor koji se danas zaključuje između privatnih stranki – jesu li potrebne tisuće godina kako bi se on pretvorio u povijesni dokument?

Svatko proglašava povijest kao važno sredstvo kulture, a povijest je svakako i važan element u obrazovanju današnjice. No, zašto je tome tako? U kojem obliku? Zar nije povijest učinila isto Grcima u Periklovo doba? Sigurno je da je oblik tada bio drugačiji – vjerojatno je to bio oblik Homerovih pjesama. Kako su nacionalne pjesme za Grke i Nijemce u vrijeme vladavine Hohenstaufovaca mogle imati obrazovnu vrijednost povijesnog poučavanja?

Promatranje sadašnjice uči nas da se svaka činjenica s drugačijeg gledišta razumije drukčije, da se opisuje i povezuje s ostalima, da svaka transakcija u privatnom, kao i u javnom životu dobiva razne vrste objašnjenja. Čovjeku koji oprezno procjenjuje bit će teško iz obilja izraza razabrati tako različitu, čak i umjereno sigurnu i trajnu sliku onoga što je učinjeno i onoga što je bila namjera. Hoće li se ispravna procjena moći pronaći iz te uskoro osiromašene mase materijala nakon sto godina? Vodi li kritika izvora ičemu drugomu osim reprodukciji stavova koji su se nekad zauzimali? Vodi li ka „čistoj činjenici“?

Ako su takva pitanja moguća na temu o „objektivnom“ sadržaju povijesti, što onda postaje povijesna istina? Može li povijest biti okarakterizirana istinom bez da

bude točna? Jesu li u pravu oni koji govore o povijesti općenito kao da se radi o utanačenoj priči? Određeni prirodni osjećaj, kao i nesumnjiva i skladna procjena svih doba, kaže nam da tome nije tako, da u ljudskim stvarima postoji jedinstvo, istina i moć koja što je veća i misterioznija, to više potiče razum da pronikne u nju i da se upozna s njome.

Upravo se ovdje pojavljuje drugi popis pitanja i to onih koja se tiču odnosa između te snage u povijesti i samog pojedinca, njegovog položaja između toga i moralnih snaga koje ga vode i dovode do samorealizacije i njegovih najviših dužnosti. To su razmatranja koja vode daleko izvan neposrednog područja našeg istraživanja uvjeravajući nas da problem koji su prezentirali mora biti istražen samo u svojim najopćenitijim poveznicama. Bi li se netko usudio poduzeti takvo istraživanje samo s krugom informacija i postignućima koja proizlaze iz povijesnih istraživanja? Bi li takva istraživanja mogla pretpostaviti, kao što su to istraživanja prirode učinila sa sjajnim rezultatima, da će same sebi stvoriti temelje? Jedna je stvar bila jasna – ako se povjesničar sa svojom pukom povijesnom spoznajom onoga što su iscrpile filozofija, teologija, promatranje prirode itd. uhvati tih teških problema, onda on ne smije biti sklon spekuliranju, već se na svoj empirijski način mora nastaviti kretati od jednostavne i solidne baze onoga što je učinjeno i otkriveno.

U istraživanjima Wilhelma von Humboldta otkrio sam misao koja je, kako sam vjerovao, otvorila put nekakvom rješenju ovih problema. On je čini mi se Bacon za povijesne znanosti. Ne možemo govoriti o Humboldtovom filozofskom sustavu, već o onome što drevni izraz pripisuje najvećim povjesničarima, a to je „političko razumijevanje i moć interpretacije“, nešto što je on posjedovao u značajnoj mjeri. Njegovo promišljanje, njegova istraživanja i njegovo znanje o svijetu koje je stekao tijekom svoga aktivnog života, doveli su ga do onog pogleda na svijet koji svoje težište ima u jako i temeljito kultiviranom smislu za etično. Budući da je zacrtao praktična i idealna djela ljudske rase, posebice jezika, odjednom se upoznao s duhovnom i senzualnom prirodom rase kao i sa stalno kreativnom snagom koja kako ljudi uzajamno daju i primaju pripada izrazu te prirode. Budući da su priroda i snaga dvaju elemenata u kojima moralni svijet proizvodi sva, tzv. novija električna strujanja u sve novijim polarizacijama, one pokreću se tako što stvaraju oblike, a oblike stvaraju tako što se kreću.

Činilo mi se mogućim da pomoću ovih misli dublje prodrem u pitanje naše znanosti, objasnim njezine probleme i proceduru i da iz istinske spoznaje njezine prirode na općeniti način razvijem njezin pravi oblik.

U odlomcima koji slijede nastojao sam to učiniti. Oni su proizašli iz predavanja koje sam održao o Enciklopediji i o Metodologiji Povijesti. Moj je cilj u ovom Pregledu bio pružiti općeniti pregled cijelog predmeta i ukazati na pojedinosti uočene do sada jer mi se činilo nužnim razjasniti smisao i poveznicu.

UVOD

I. — POVIJEST

- § 1. Priroda i povijest najšire su koncepcije kroz koje ljudski um razumije svijet fenomena. A kako bi ih razumio, ljudski um pokušava proniknuti u vrijeme i prostor, i to na način da sam za sebe analizira nemirno kretanje promjenjivih fenomena. Objektivno fenomeni se ne razlikuju u odnosu na vrijeme i prostor. Naše je shvaćanje ono što ih razlikuje, i to prema tome odnose li se više na vrijeme ili prostor. Koncepcije vremena i prostora postaju sve određenije i sadržajnije u onoj mjeri u kojoj se percipira, istražuje i razumije istodobni karakter onoga što jest i sukcesivni karakter onoga što je postalo.
- § 2. Nemirno kretanje u svijetu fenomena potiče nas da shvatimo stvari kao da su u stalnom razvoju. Ta tranzicija podrazumijeva da se neki fenomeni čini se periodično ponavljaju, a neki pak pridonose tom ponavljanju i to napredovanjem, dodavanjem, neprestanim rastom tako da sustav stalno stvara, tzv. „doprinos samome sebi“. U tim fenomenima u kojima otkrivamo napredak takve vrste preuzimamo sukcesivni karakter, odnosno element vremena kao odlučujućeg čimbenika. Takve fenomene shvaćamo i oni zajedno čine Povijest.
- § 3. Čini se da samo ono što se tiče čovjeka sudjeluje u ovom neprestanom kretanju prema gore i prema naprijed, a takvo kretanje se ljudskom oku čini kao bit i posao. *Ansambl* ovog nemirnog napretka prema gore je moralni svijet. Samo u njemu izraz „Povijest“ nalazi punu primjenu.
- § 4. Povijesna je znanost rezultat empirijske percepcije, iskustva i istraživanja. Sve empirijsko znanje ovisi o „specifičnoj energiji“ osjetilnih živaca čijim podraživanjem um ne prima „slike“, već znakove stvari bez njih, znakove koje je taj podražaj prenio do uma. Na taj način um za sebe razvija sustav znakova u kojem mu se predstavljaju odgovarajuće vanjske stvari, konstituirajući svijet ideja. Pomoću njih um koji stalno ispravlja, razvija i stvara vlastiti svijet, posjeduje vanjski svijet i to u onoj mjeri u kojoj ga može i mora posjedovati da bi ga mogao razumjeti te pomoću znanja, volje i formativne moći njime i ovladati.
- § 5. Sva empirijska istraživanja rukovode se prema podacima na koje su usmjerena, a mogu se usmjeriti samo na one podatke koji su im odmah dostupni i podložni spoznaji pomoću osjetila. Podaci za povijesna istraživanja nisu stvari iz prošlosti jer takve su stvari nestale, već stvari koje su još uvijek tu i tamo prisutne, bilo u obliku sjećanja onoga što je učinjeno, bilo ostataka stvari koje su postojale i događaja koji su se odigrali.
- § 6. Svaki je trenutak u sadašnjosti onaj koji je došao. Onaj trenutak koji je bio i način na koji je došao – takvi su nestali. Ipak, njegov prošli karakter još je uvijek prisutan u njemu, no samo teoretski kao izbljedjeli tragovi i potisnute zrake. Bez obzira na znanje, oni kao da nisu postojali. Samo pronicljiva vizija i uvid u istraživanje može ih vratiti u novi život i tako ponovno osvijetliti praznu tminu prošlosti. Ono što postaje jasno nisu prošli događaji kao prošlost. Oni više ne postoje. Velik dio tih prošlih događaja još uvijek prebiva sada i ovdje. Ti oživljeni tragovi prošlih stvari postoje umjesto svojih originala, mentalno konstituirajući „sadašnjost“ tih originala.

Konačni um posjeduje samo ono sada i ono ovdje. Sam za sebe povećava tu, siromaštvom pogođenu, ograničenost svog postojanja, napreduje pomoću volje i svojih nadanja, nazaduje kroz punoću svojih sjećanja. Stoga, povezujući u sebi i budućnost i prošlost, posjeduje iskustvo analogno vječnosti. Um rasvjetljava svoju sadašnjost vizijom i znanjem o prošlim događajima koji još nemaju zalihu postojanja i trajanja u samom umu. „Sjećanje, majka svih muza koja oblikuje sve stvari“ stvara za njega oblike i materijale za svijet koji u najistinitijem smislu pripada umu.

- § 7. Postoje jedino tragovi koje je čovjek ostavio, samo ono što su ljudska ruka i um dotaknuli, oblikovali, obilježili, a koji se zbog toga iznova pojavljuju pred nama. Budući da čovjek nastavlja popravljati otiske i stvarati formu i red, u svakom takvom iskazu kojeg ljudsko biće izrekne jest izraz individualne prirode, njegovog „Ja“. Kakvi god ostaci takvih ljudskih izraza i otisaka uopće bili ili gdje god oni postojali, oni nam nešto govore i možemo ih razumjeti.

II. — POVIJESNA METODA

- § 8. Metoda povijesnog istraživanja određena je morfološkim karakterom svog materijala. Bit povijesne metode jest *razumijevanje* pomoću *istraživanja*.
- § 9. Mogućnost takvog razumijevanja proizlazi iz srodstva naše prirode s onim izrazima koji se nalaze pred nama kao povijesni materijal. Daljnji uvjet ove mogućnosti jest činjenica da ljudska priroda, istodobno senzualna i duhovna, navještava svaki od svojih unutarnjih procesa u nekom obliku koji osjetila mogu shvatiti, ona odražava te unutarnje procese u svakom izrazu. Nakon što bude shvaćen, izraz se projicira u unutarnje iskustvo onoga koji opaža te evocira isti unutarnji proces. Stoga, nakon što čujemo krik boli osjećamo bol onoga koji to uzvikuje. Životinje, biljke i stvari neorganskog svijeta razumijemo samo djelomično, samo na određeni način, u određenim odnosima i to onima u kojima se čini da te stvari odgovaraju kategorijama našeg razmišljanja. Te stvari nemaju za nas individualno, barem ne osobno postojanje. Koliko god ih se želimo dokopati i razumjeti samo u navedenim odnosima, ne ustručavamo se omalovažavati ih, raščlaniti i uništiti, koristiti ih i konzumirati. S druge strane, s ljudskim bićima, ljudskim izrazima i djelima imamo i osjećamo da imamo, bitnu srodnost i reciprocitet prirode: svako je „ja“ sadržano u sebi, no svatko u svom izrazu otkriva sebe svima ostalima.
- § 10. Individualni izraz smatra se jednostavnim navještavanjem unutarnje prirode, uključujući mogućnost zaključivanja unatrag prema toj unutarnjoj prirodi. Ta unutarnja priroda nudeći taj izraz u obliku uzorka, shvaća se kao središnja sila, po sebi jedinstvena i jednaka. Ona ipak najavljuje svoju prirodu tim jednim glasom kao i u svakom od svojih vanjskih nastojanja i izraza. Pojedinač se shvaća u cjelini, a cjelina iz pojedinca. Osoba koja razumije jer je poput onoga kojeg mora razumjeti, „Ja“ cjelina po sebi popunjava za sebe drugu cjelinu iz individualnog izraza te individualni izraz iz druge cjeline. Proces razumijevanja je koliko istinski sintetičan, toliko analitičan te koliko istinski induktivan, toliko deduktivan.
- § 11. Čin sposobnosti razumijevanja moramo razlikovati od logičnog mehanizma procesa razumijevanja. Taj se čin ostvaruje, pod gore objašnjenim uvjetima, u neposrednoj intuiciji u kojoj se duša kreativno stapa s dušom poput začeca pri spolnom odnosu.

- § 12. Ljudsko je biće u svojoj esencijalnoj prirodi cjelina u sebi, ali takav karakter ostvaruje samo kroz razumijevanje drugih tako što oni razumiju u moralnim partnerstvima obitelji, ljudi, države, religije itd. Pojedinaac je samo relativno cjelina. On razumije i njega se razumije samo kao primjerak i izraz partnerstva čiji je član i u čijoj srži i razvoju sudjeluje, tako što biva izraz te srži i razvoja. Kombinacija utjecaja vremena, ljudi, država i religija samo je vrsta izraza apsolutne cjeline čiju realnost instinktivno nagađamo i u koju vjerujemo jer dolazi ispred nas u našem „*cogito ergo sum*“, odnosno kao sigurnost našeg vlastitog bivanja i kao najmanje dvojbena činjenica koju znamo.
- § 13. Netočna alternativa između materijalističkog i idealističkog pogleda na svijet usklađuje se u povijesnom pogledu, odnosno u onome pogledu prema kojem nas moralni svijet vodi; budući da srž moralnog svijeta leži u činjenici da se u njemu svakog trenutka kontrast o kojem govorimo dovodi u sklad radi vlastite obnove, odnosno obnavlja se radi vlastitog sklada.
- § 14. Prema objektima i prema prirodi ljudskom mišljenja, moguće su tri znanstvene metode: spekulativna (filozofski ili teološki), fizička i povijesna. Njihova bit je otkriti, objasniti i razumjeti. Otuda dolazi i stari kanon ovih znanosti: Logike, Fizike, Etike koje ne predstavljaju tri puta prema jednom cilju, već tri stranice prizme kroz koje ljudsko oko, ako želi može u šarenom odrazu uhvatiti tračak koji nagovještava vječno svjetlo, a čiji direktni sjaj neće moći podnijeti.
- § 15. Moralni je svijet onaj koji neprestano pokreću mnogi završeci pa i krajnji završetak koji u konačnici instinktivno pretpostavljamo i vjerujemo u stanju nemirnog razvoja i unutarnjeg postignuća i rasta „neprestano kako se čovjek ovjekovječuje“. S obzirom na sukcesivni karakter njegova djelovanja, moralni svijet nam se predstavlja kao Povijest. Sa svakim daljnjim korakom u tom razvoju i rastu povijesno shvaćanje postaje šire i dublje, odnosno bolje se razumije Povijest, a i sama Povijest bolje razumije. Znanje Povijesti je sama Povijest. Ako se neumorno radi, ne mogu se ne produbiti svoja istraživanja i proširiti svoji vidici. Istina povijesnih stvari sadržana je u moralnim snagama, isto kao što je istina prirodnih stvari sadržana u prirodnim „zakonima“, bilo mehaničkim, fizičkim ili kemijskim. Povijesne stvari predstavljaju neprestano ostvarenje tih moralnih snaga. Razmišljati povijesno znači vidjeti njihovu istinu u stvarnosti koja proizlazi iz te moralne energije.

III. — PROBLEM OVOGA PREGLEDA

- § 16. Ovaj *Historik* ili rasprava o načelima Povijesti nije enciklopedija povijesnih znanosti, ili filozofija, ili teologija povijesti, ili fizika povijesnog svijeta, a najmanje je disciplina za umjetničko skladanje povijesti. Ona mora postaviti vlastiti problem koji će postati organom povijesnog promišljanja i istraživanja.
- § 17. Pretresajte povijest ovoga problema od Tukidida i Polibija do Jeana Bodina i Lessinga. Srž pitanja je u *Uvodu o kawi*, jeziku Wilhelma von Humboldta. Pogledajte i Gervinova *Načela povijesti (Historik)*, Comteovu *Pozitivnu filozofiju*, Schaffleovu *Strukturu i život društvenog tijela*, itd.
- § 18. „*Historik*“ obuhvaća tri doktrine: metodu povijesnog istraživanja, sustav pripadanja predmetu koji se povijesno istražuje i sustavno prezentiranje povijesnih rezultata.

DOKTRINA METODE

§ 19. Povijesno istraživanje pretpostavlja razmišljanje da je čak i sadržaj našega „Ja“ posredovani sadržaj, odnosno onaj sadržaj koji je nastao kao povijesni rezultat (§ 12.). Priznato sredstvo tog posredovanja jest sjećanje. Naše je znanje isprva nešto što je primljeno, nešto što je preneseno na nas, nešto što je naše, no ipak kao da nije naše. Dugačak je put do trenutka kada se osjećamo slobodno s tim znanjem i kada slobodno možemo njime vladati. Iz cjeline onoga što tako posjedujemo u potpunosti i iz našeg uvažavanja tog sadržaja kao našega i našeg priznanja samih sebe u njemu, u nama se rađa nova ideja toga znanja kao cjeline, svakog njegovog dijela i svakog određenog elementa u njemu. Ta se ideja u nama pojavljuje automatski. Tu je poput činjenice. No, je li istina stvarno onakva kakvom je ova ideja nama predstavlja? Da bismo bili sigurni u njezinu valjanost moramo razmišljati o načinu na koji potječe od nas, moramo istražiti kombinaciju sredstava pomoću kojih dolazimo do nje, moramo ju testirati, pojasniti, dokazati.

I. — OTKRÍĆE

- § 20. Polazna točka u istraživanju jest povijesno propitivanje. Otkriće nas stavlja u vlasništvo nad materijalima za povijesni rad. To je rudarska umjetnost, nalaženje i rasvjetljavanje „podzemnog rada“.
- § 21. Povijesni je materijal dijelom ono što je odmah prisutno, dolazi iz vremena koje želimo razumjeti (Ostaci), dijelom bilo kakva ideja koju su ljudska bića dobila iz tih vremena i prenijela je kako bi ostala zapamćena (Izvori), a dijelom su stvari u kojima su oba ova oblika materijala kombinirana (Spomenici).
- § 22. U izobilju povijesnih Ostataka mogu se razlikovati:
- (a) djela čiji oblik zahvaljujemo ljudskom djelovanju (umjetničkom, tehničkom itd.), kao što su ceste, čestice izravnog terena i sl.
  - (b) uvjeti koji čine ono o čemu smo govorili kao o „moralnim partnerstvima“, odnosno običajima i uporabama, zakonima, političkim i crkvenim uredbama i sl.
  - (c) sve ono što izražava misli, elemente znanja ili intelektualne procese bilo kakve vrste, kao filozofemi književnosti, mitološka vjerovanja i povijesna djela kao proizvodi svog vremena
  - (d) papiri koji se odnose na posao, kao što su korespondencija, poslovni računi, arhivi svih područja i ostale stvari slične prirode
- § 23. Ostaci, pri čijem je stvaranju svrha služenja sjećanju surađivala s ostalim svrhama, kao što su ornamenti, praktična korisnost itd., jesu Spomenici. Oni uključuju dokumente, koji potvrđuju budućim naraštajima kada je djelo dovršeno, kao i sve vrste umjetničkih djela, natpisa, medalja, a donekle i kovanice. Na kraju dolazi bilo koja vrsta označavanja pomoću spomenika, čak i kameni spomenik te beznačajne stvari poput titula, oružja i imena.
- § 24. U Izvore spadaju prošli događaji onako kako ih ljudsko shvaćanje percipira, oblikuje i prosljeđuje službi sjećanja. Svako prisjećanje na prošlost, dok god nije određeno izvana kao u stihovima, u svetim formulama ili pisanim kompozicijama bilo koje vrste, dio je života i transformacije kruga ideja koje pripadaju onima koji ih gaje. To potvrđuje

i tradicija u Rimskoj Crkvi. Vjerodostojnost usmene tradicije samo je kvantitativno drugačija od pismene. Naši Izvori mogu shvaćati predmet, ili na pretežno subjektivan način, ili što je moguće više u skladu s činjenicama, tj. „pragmatično“. U subjektivni poredak djelomično spadaju oni Izvori koji predstavljaju pogled zamagljen preobiljem mašte ili osjećaja, kao što su primjerice legende i povijesna lirika te djelomično i oni koji koriste povijesnu činjenicu samo kao materijal za razmatranje i argumente različite prirode, kao što su govori na sudu, u parlamentu i dokumenti koji se odnose na javni zakon itd.

Proroci, Dante, Aristofan i drugi, također ilustriraju Izvore takve vrste. Unutar „pragmatičnog“ poretka Izvora možemo razlikovati one koji uglavnom pružaju samo izolirane činjenice od onih koji više klasificiraju. Značenje će naših izvora pored te razlike pomoći utvrditi i cilj kojim su se percipirale činjenice. Percipiranje će očito varirati s obzirom na to je li namijenjeno kao pomoć autorovom vlastitom sjećanju ili drugima, jednoj osobi ili nekolicini, ili svim suvremenicima, ili budućim naraštajima, je li namijenjeno poučavanju, zabavi ili u poslovne svrhe. Takozvani „Izvedeni Izvori“ gledišta su drugih ljudskih gledišta.

- § 25. Te će tri vrste materijala varirati s obzirom na relativnu vrijednost te prema svrsi u koju će ih istraživač upotrijebiti. Čak će mu i najbolji materijali dati samo polarizirano svjetlo. Upotrebom onoga što smo nazvali Ostaci, istraživač bi mogao s potpunom sigurnošću prodrijeti u manje vrijedne podatke, čak i u najmanje važne. Što je veći njegov vidokrug u nastojanju da pronikne u te dubine, to će više moći izaći iz njih. Međutim, podaci ove kategorije oblikuju samo slučajne i raspršene fragmente. Zbog prirode svojih materijala, empirijsko istraživanje povijesti može proći bez velike pomoći koju odgovarajuće istraživanje u fizičkom svijetu posjeduje u obliku promatranja i eksperimentiranja. Unatoč tome, činjenica je da u moralnom svijetu sve vrste eksperimenata još uvijek, i pod detaljnim promatranjem, čine i kompenziraju povijesno istraživanje kroz oslobađanje od svog nepoznatog „x-a“ pomoću analogije.
- § 26. Povijesno Istraživanje rezultira našim utvrđivanjem koje Ostatke, Spomenike i Izvore treba promicati kao „odgovor“. Upravo je način povijesnog „istraživanja“ onaj koji će proširiti i dovršiti povijesni materijal, posebice: (a) traganjem i otkrićem te nagađanjem; (b) kombiniranjem kojim se, tako da se stvari stavljaju na pravo mjesto, u povijesni materijal pretvara ono što se čini da nije, primjerice A. Kirschoffova *Povijest grčkog alfabeta*; (c) analogijom koja rasvjetljava stvari kroz sličnosti rezultata pod sličnim uvjetima; (d) hipotezom, tj. potvrdom koja predstavlja dokaz dotičnog događaja. Posljednje bi se moglo ilustrirati poravnatim parcelama antičkih njemačkih sela kao izraz poretka u primitivnoj zajednici.
- § 27. „Otkriće“, kao i svaki dio Povijesne Metode koji se tek mora nazvati imenom, pretpostavlja neprestanu suradnju drugih. Za svakog od njih, sve povijesno znanje i sve ostalo znanje vezano uz to, bez obzira na to je li filološko ili ono koje se odnosi na opće činjenice, služi kao pomoćna znanost.

II. – KRITIKA

- § 28. Kritika ne traži „egzaktnu povijesnu činjenicu“. Za svaku, tzv. povijesnu činjenicu, osim sredstava koja vode tome i veza, uvjeta i svrhe koje su istodobno bile aktivne, tu

su i djela volje onih koji pomažu i sprečavaju te djela volje koja su kao takva nestala u vremenu kojem su pripadala i koja se nalaze pred nama ili u ostacima suvremenih ili srodnih transformacija i pojava ili su obznanjena u pogledima ili sjećanjima ljudi.

- § 29. Zadaća je Kritike da utvrdi kako se materijal koji je još uvijek ispred nas odnosi na djela volje kojima svjedoči. Oblici kritike određeni su odnosom koji materijali, koje istražujemo, imaju prema onim djelima volje koja su mu dali oblik.
- § 30. (a) Moramo istražiti je li materijal zapravo ono što se misli da jest ili se pretvara da jest. Odgovor na to pitanje dala je „kritika njegove autentičnosti“. Dokaz neautentičnosti je potpun kada se dokaže vrijeme, podrijetlo ili cilj krivotvorenja. Stvar koja se dokaže neautentičnom može poslužiti u nekom drugom obliku kao važan povijesni materijal. Jedna primjena kritike autentičnosti u vezi s danim odsjekom jest Diplomatika. Posao te grane jest testiranje autentičnosti zapisa i ostalih pisanih djela na osnovu vanjskih znakova, što je u suprotnosti s tzv. „višom kritikom“.
- § 31. (b) Također, moramo istražiti je li materijal zadržao izvorni i tobožnji karakter ili, ako nije koje promjene su se u njemu morale dogoditi, a koje moramo izostaviti iz prikaza. Na ovo je pitanje odgovoreno u „kritici ranijih i kasnijih oblika“, poznatima kao „dijakritička procedura“. Ova procedura obično rezultira isticanjem, tzv. „razvoja“ od prvog oblika do oblika koji se nalazi ispred nas. U takvoj se demonstraciji odvojeni dijelovi međusobno objašnjavaju i potvrđuju (Ferdinand Christian Baur).
- § 32. (c) Nadalje, moramo istražiti je li materijal, pod uvjetima svog podrijetla, uključivao ili je mogao uključivati sve ono što jest ili što se nudi da ga se gleda kao *voucher*; ili nije morao odmah u tom vremenu i na tom mjestu ili možda nikada nije niti kanio biti samo djelomično, relativno i na određen način točan. Odgovor na to pitanje leži u „kritici točnosti ili valjanosti“.

Taj oblik kritike mora pitati sljedeće:

(1) je li s obzirom na ljudsko iskustvo ta činjenica sama po sebi moguća,

(2) je li moguća s obzirom na navodne uvjete i okolnosti.

U oba slučaja kritika mjeri, s obzirom na predmete i događaje koji su u pitanju, samo gledašte koje je dano, kao i točnost takvog gledašta.

(3) je li prepoznatljiva bilo kakva zamagljenost slika u motivima, ciljevima ili osobnim odnosima autora prikaza,

(4) je li netočnost bila neizbježna kroz nedostatnost sredstava za opažanje i stvaranje mišljenja.

U slučajevima (3) i (4) kritika mjeri gledašte do kojeg je došlo, a ujedno mjeri i točnost tog gledašta i to u svjetlu procesa i sredstava pomoću kojih je do njega došlo.

- § 33. Primjena kritike točnosti na Izvore, tehnički se naziva kritikom Izvora. Ako to shvaćamo samo u smislu isticanja da je jedan autor iskoristio drugoga, onda je to samo povremeno sredstvo, jedno među ostalima čiji je posao biti prisutno ili pripremiti prikaz točnosti ili netočnosti.

Kritika Izvora razlikuje:

(1) ono što je dani izvorni dokument shvatio, iznova stvorio i sada predstavlja kao događaje, transakcije, izvorne riječi i ranije izvore,

(2) kakav je opći kolorit izvorni dokument primio iz kruga ideja koje prevladavaju u vremenu i prostoru njegova nastanka, primjerice „demonološki“ kolorit 15. stoljeća ili *dosada*, kao primjerice *epigoni* koji karakteriziraju Aleksandrijski period,

(3) individualni stav koji autor ima na temelju svoje kulture, svog karaktera, nekih posebnih tendencija i sl.

- § 34. Primitivni „Izvor“ ne sastoji se u pustom labirintu od suvremenih mišljenja, prikaza, izvještaja. To je samo atmosferski proces jačanja i taloženja pare na dnevnoj bazi od koje se istinski Izvori ili vrela ponovno pune. Kao pravilo, najranije povijesno djelo koje poštuje događaj upravlja svom tradicijom koja slijedi. Taj je slučaj najpovoljniji onda kada je djelo suvremeno u odnosu na događaje kojima se bavi, odnosno prije nego što su učinci, kao posljedica događaja, doveli do promjene gledišta koja se tiče učinkovitih činjenica i osoba i prije nego što je bilo koji novi, epohalni događaj stvorio različiti svijet misli.
- § 35. (a) Moramo istražiti sadrži li materijal koji imamo još uvijek sve točke za koje istraživanje traži svjedočanstvo ili u kojoj je mjeri nepotpuno. Ovo pitanje nalazi odgovor u kritičkom uređenju provjerenog materijala. Uvijek, ili gotovo uvijek, ispred nas se nalaze samo pojedine točke činjenica kakve su izvorno bile, samo individualni pogledi na ono što je postojalo i što se pojavilo. Svaki povijesni materijal ima svoje nedostatke, čak i najegzaktnije istraživanje nije lišeno pogrešaka. Mjera jačine kojom se ti nedostaci i moguće greške signaliziraju jest mjera sigurnosti našeg istraživanja. Kritičko uređenje nije utvrđeno samo u odnosu prema slijedu u vremenu, kao što je to slučaj s analizama. Što je raznovrsnije gledište pomoću kojeg su organizirani materijali, to je veći broj čvrstih točaka koje će dati crte koje ih presijecaju. To ilustriraju registri u *Corpus Inscriptionum Latinarum*.
- § 36. Ishod kritike nije „egzaktna povijesna činjenica“, već je stavljanje materijala u ono stanje koje izražava relativno sigurno i točno gledište. Savjesnost koja odbija ići iznad neposrednih rezultata kritike, čini pogrešku napuštanja svog daljnjeg djelovanja s tim rezultatima kako bi zamišljala, umjesto da ide pronaći ona pravila za to daljnje djelovanje koje će osigurati točnost.

III. — INTERPRETACIJA

- § 37. Niti kritika traži početke niti ih interpretacija zahtijeva. U moralnom svijetu ništa nije bez prijašnjih događaja. No, povijesna istraživanja ne nude objašnjenja u smislu izvođenja samih učinaka i razvoja, razvoja iz učinaka ili fenomena iz zakona. Ako logička nužnost posljednjeg leži u ovom prvom, onda bi umjesto moralnog svijeta postojalo nešto što je analogno vanjskoj materiji i promjenama te materije. Da je život Povijesti samo reprodukcija onoga što je trajno identično s njim, on bi bio lišen slobode i odgovornosti, bez moralnog sadržaja i samo organske prirode. Srž interpretacije leži u nalaženju stvarnosti u prošlim događajima, stvarnosti s tim određenim obiljem uvjeta koje moraju imati kako bi mogle postati stvarnost.
- § 38. Kao što hodanje u sebi sjedinjuje: (a) mehanizam kretanja udova, (b) tenziju mišića prema ravnini ili neravnini, glatkoći ili tvrdoći tla, (c) volju koja pokreće tijelo i (d) svrhu koja vodi osobu koja želi hodati, tako i kritika sebe ispunjava ovim četirima gledištima. Veličanje bilo kojeg od ovih gledišta, samog po sebi ili kao isključivog regulatora valjanosti, izvor je više teoretskih i praktičnih pogrešaka.
- § 39. (a) „Pragmatična interpretacija“ preuzima glavninu kritiziranih činjenica prema uzročnoj vezi koja prirodno povezuje izvorne događaje u njihovom vremenu, a sve kako bi

se rekonstruirao tijekom događaja kakav je nekad zapravo bio. „Glavnina kritiziranih činjenica“ podrazumijeva one ostatke i ona gledišta, o nekada aktualnom tijeku događaja, koja su verificirana i uređena unutar djelovanja kritike. U slučaju obilja materijala, dovoljna je jednostavna demonstracijska procedura. Ako je materijal manjkav, priroda stvari kakvu poznamo iz sličnih slučajeva tjera nas da primijenimo analogiju, odnosno usporedbu između znane kvantitete i „x-a“ koji je u pitanju. Analogija između dvaju „x-ova“ do sada, budući da se međusobno nadopunjuju, daje prednost „komparacijskoj proceduri“. Hipoteza jest pretpostavka o vezi u kojoj se predmet koji posjedujemo prezentira samo u fragmentima, i to tako da se uklapa u „krivulju“ pretpostavljene veze i tako samog sebe potvrđuje.

- § 40. (b) „Interpretacija uvjeta“ postupa prema istini tako da moramo misliti o uvjetima koji su izvornu činjenicu učinili mogućom, kao dio same činjenice i stoga sigurno, iako nepotpuno, ulazi u sva gledišta i ostatke činjenica. Zbog toga pozicija gladijatora Borgeze, koja sama po sebi nije lijepa, otkriva liniju zabata kojoj je kip namijenjen. Uvjeti koji se odnose na prostor, izostavljajući bezbrojne nevažne uvjete, razjašnjavaju se kroz detalje poput geografije kazališta rata ili bitke, pozicije prirodnih granica države, oblikovanje doline u Egiptu, močvarnog tla na Sjevernom moru i mnogih drugih. Uvjeti onoga vremena uključuju već prisutno stanje stvari u koje je dotični događaj ušao te suvremene događaje koji su imali više ili manje odlučujući utjecaj na njega. Treći red uvjeta nalazi se u sredstvima, materijalnim pomoću kojih je tijek stvari učinjen mogućim i aktualnim. Materijalna sredstva uključuju razne vrste supstanci i instrumenta, a uz njih i neizmjerivo polje „tehnoloških interpretacija“ koje do sada ostaje skoro netaknuto. Moralna sredstva uključuju strasti ljudi, raspoloženja mase, predrasude ili gledišta koja njima vladaju. General, državnik ili umjetnik koji želi upravljati masama i upravljati kroz njih, ima svoj karakter u toj istoj mjeri koju te mase same odrede.

- § 41. (c) Psihološka interpretacija u danoj činjenici traži djela volje koja ih je proizvela. Takva interpretacija mogla bi uzeti na znanje subjekt koji je to htio i energiju njegove volje, budući da je on utjecao na tijek događaja koja se istražuju te intelektualnu snagu koja je odredila njegovu volju. No, niti subjekt volje nije u potpunosti sam sebe iscrpio, niti se ono što se dogodilo, dogodilo samo zbog snage volje ili inteligencije tog čovjeka. A nije ni čisti ni potpuni izraz njegove osobnosti.

Osobnost kao takva ne nalazi u Povijesti testove svoje vrijednosti u onome što poduzima, čini ili tamo podnosi. Za nju je rezerviran poseban krug, koliko god jest ili nije siromašan u darovima, značajan ili beznačajan u smislu učinka i rezultata u kojemu se bavi sobom i svojim Bogom. To je poseban krug u kojemu se nalazi najistinitiji izvor njegove volje i egzistencije, gdje se odvija ono što ga opravdava ili osuđuje ispred njega i ispred Boga. Njegova savjest (*Gewissen*) je najsigurnija (*gewisseste*) stvar koju pojedinac posjeduje. To je istina njegova postojanja. U tom svetištu ne uzima se vidokrug istraživanja.

Ljudsko biće razumije ljudsko biće, svatko percipira djela onoga drugog, njegov govor i izraz lica, no uvijek samo to jedno djelo ili osobinu, taj jedan element. Ne mogu dokazati da ispravno ili potpuno razumijem svog prijatelja. Prijatelj vjeruje u svog prijatelja ili u jednostavnost ljubavi, tako da se jedna strana čvrsto drži slike druge strane kao da je to njegovo istinsko ja: „Ti moraš biti takav jer ja te razumijem“. Takva vrsta uvjerenosti je tajna cijelog obrazovanja.

Pjesnici, poput Shakespearea, razvijaju tijekom događaja koje predstavljaju, od likova sve do određenih osoba. Oni poetiziraju psihološku interpretaciju za svaki događaj. No, u stvarnim činjenicama učinci prije dolaze kroz druge elemente nego kroz osobnosti. Stvari imaju svoj tijek bez obzira na dobru ili lošu volju onih kroz koje su se dogodile. Kontinuitet Povijesti, njezina djelovanja i napretka leži u moralnim snagama (§ 15.). U tim snagama svi imaju udio, svatko na svoj način. Kroz njih posredno, čak i najbjedniji i najsiromašniji sudjeluju u životu Povijesti. Čak je i najnadareniji čovjek, čovjek naj snažnije volje, čovjek na visokom položaju moći, samo element u ovom kretanju moralnih snaga, iako uvijek na svoj način, posebno karakterističan i učinkovit. U toj, i samo u toj ulozi, povijesno istraživanje promatra bilo kojeg čovjeka, ne za dobro njegove osobe, već zbog njegove pozicije ili djelovanja u ovome ili onome, unutar moralnih snaga zbog ideje čiji je bio nositelj.

- § 42. (d) „Interpretacija ideja“ popunjava prazninu koju ostavlja psihološka interpretacija jer individualac gradi svijet za sebe u onoj mjeri u kojoj sudjeluje u moralnim snagama. I što ga marljivije i uspješnije gradi, na svoj način i za kratki trenutak svog života, to više unaprjeđuje ona partnerstva u kojima je živio i koja su živjela u njemu, to više što se on sam služi moralnim snagama koje ga nadživljavaju. Bez njih čovjek ne bi bio čovjek, no one se razvijaju, rastu i povećavaju samo unutar ujedinjenog rada ljudi, naroda, vremena, samo u progresivnoj povijesti čiji razvoj i rast predstavljaju njezin procvat. Etički „sustav“ bilo kojeg perioda jest samo shvaćanje i približavanje takvog razvijenog etičkog života, samo pokušaj da ga se rezimira i izrekne otvoreno s obzirom na njegov teorijski sadržaj.

Svaki je period složeni spoj poboljšanog rada svih moralnih snaga, koliko god da su one razvijene ili je njihov procvat možebitno rudimentaran, koliko god bi ono više moglo biti sakriveno u onom nižem, kao kada je Država postojala u obliku obitelji.

- § 43. U velikoj raznolikosti moralnih sfera u kojima se ukorjenjuje i pokreće ljudski život, istraživanje pronalazi popis pitanja pomoću kojih pristupa bilo kojem povijesnom materijalu kako bi ga interpretirao u odnosu na njegov etički sadržaj.

Može se odvijati na jedan od dva načina:

(a) Možemo zauzeti statično gledište, promatrati u materijalima stanje moralnih formacija onako kako su egzistirale u dotično vrijeme i sve do tog vremena. Na taj način dobivamo „etički horizont“ unutar kojeg se nalazi sve što je bilo i što je učinjeno u tom periodu, među tim ljudima. Stoga osiguravamo mjeru za svaki individualni proces unutar tog perioda, među tim ljudima.

(b) Ili, dinamički možemo tražiti i zgrabiti progresivne elemente u danom stanju moralnih formacija, a stavljajući ih u odnos s tim stanjem u koje su došli provodeći same sebe u djelo, dobiti uvid u kretanja tog vremena i među tim ljudima, nastojanjima i borbama ljudi, njihovim pobjedama i porazima.

- § 44. U takvom kretanju sada je ovo ili pak ono što među moralnim snagama preuzima vodstvo i često se čini kao da je samo ta vodeća snaga involvirana, a sve drugo joj je podređeno. Kao misao ovog vremena, ovog naroda, ovih ljudi, ona rasplamsava ljudski razum te vodi, dominira i potiče društvo da napravi bitan korak naprijed.

Misao ili kompleksnost misli na koje ukazuje interpretacija u svakom tijeku događaja, za nas je istina tog tijeka događaja. Tijek događaja je za nas učinak, izvanredan oblik te misli. Naša metodička reprodukcija činjenica mora po svojoj točnosti omogućiti mislima

da učine boljima svoj karakter koji je u osnovi tijekom događaja te da tijekom događaja opravda misao jer istinita je ona misao kojoj odgovara postojanje, a to postojanje je istinito ako odgovara misli.

DOKTRINA SUSTAVA

- § 45. Domena povijesne metode kozmos je moralnog svijeta. Moralni svijet, dok se nemirno kreće iz prošlosti prema budućnosti, svaki trenutak stvara u beskonačan labirint sukoba, okolnosti, interesa i konflikata. Postoji niz raznovrsnih gledišta (tehničko, pravno, religijsko, političko i sl.) s kojih se ta moralna scena može promatrati i znanstveno proučavati. Nijedna razumna osoba ne potiče ili ne pokreće ono što se svakodnevno događa u ovom moralnom svijetu kao što to čini povijest. Posljedica toga jest neobičan način proučavanja onoga što je svršeno, odnosno prošlost, izdvajanje povijesti {*Geschichte* od *Geschäfte*) od općeg djelovanja. Povijesno razumjeti moralni svijet znači razumjeti ga s obzirom na njegov razvoj i rast te s obzirom na uzročni slijed njegovog kretanja (§ 15).
- § 46. Tajna cijelog kretanja ili pogona jest njegov završetak. Koliko god je povijesno istraživanje usmjereno k unapređivanju kretanja moralnog svijeta, koliko god obraća pozornost na njegov smjer, ono vidi završetak nakon završetka, otkriva i ispunjava samog sebe, ono zaključuje (§ 12) do najuzvišenijeg kraja gdje se kretanje završava, gdje se ono što ovaj ljudski svijet i dalje pokreće, okreće i neprestano pospješuje, smatra uporištem, izvršenjem, vječnom sadašnjošću.
- § 47. Tijekom svog života u ograničenom, ljudsko biće zbog svoje sličnosti s Bogom mora biti neograničeni subjekt, totalitet u sebi, svoja vlastita mjera i završetak, no ako nije poput božanstva, također i *causa sui*, ne mora postati bez pomoći ono što bi trebalo biti. Samo se u moralnim partnerstvima razvija u svoj karakter ljudskog bića. Moralne snage ga oblikuju (§ 12). One žive u njemu i ono živi u njima. Rođen u već postojećem moralnom svijetu jer je prvo dijete imalo oca i majku, stoga je rođen da bude svjestan, slobodan i odgovaran. Svaki čovjek za sebe (§ 42) u tim moralnim partnerstvima, koristeći ih kao pomoć, gradi svoj mali svijet, pčelinju ćeliju svoga „Ja“. Svaku od tih ćelija uvjetuje i podržava susjedna ćelija. One naizmjenice uvjetuju jedna drugu, ali se istodobno i podržavaju. Zajedno čine zgradu koja neumorno raste, a koju uvjetuje i podržava postojanje njezinih sićušnih, njezinih najsićušnijih dijelova.
- § 48. Takvom gradnjom i oblikovanjem procesa u pojedincima, razvijajući se dok djeluje, čovječanstvo izgrađuje kozmos moralnog svijeta. Bez nemirnog rasta i razvoja svojih moralnih partnerstava, odnosno bez Povijesti, njegovo djelovanje bilo bi poput planine infuzorijske zemlje. Bez svijesti o kontinuitetu, odnosno bez Povijesti, njegovo djelovanje bilo bi neplodno poput ravnice pijeska, igre vjetrove. Bez svijesti o završecima i uzvišenom završetku, bez Teodiceje Povijesti, njezin kontinuitet bilo bi puko kretanje u krug, ponavljanje same sebe.
- § 49. Moralni svijet mora se povijesno promatrati na sljedeći način:
- I. S obzirom na Materiju unutar koje stvara oblike.
  - II. S obzirom na Oblike u koje se oblikuje.
  - III. S obzirom na Radnike kroz koje se oblikuje.
  - IV. S obzirom na Završetke koji se realiziraju u svom kretanju.

I. — DJELOVANJE POVIJESTI S OBZIROM NA VRSTU MATERIJE

- § 50. Materija za djelovanje povijesti obuhvaća ono što je dala priroda i ono u što se povijest razvila. Oba ta čimbenika istodobno su i uvjeti i sredstvo rada, istodobno su njegovo djelovanje i njegovo ograničenje. Neprestano povećavanje materije za djelovanje mjera jest povećavanje samog djelovanja.
- § 51. (a) Kako čovjek proučava i shvaća *prirodu*, upravlja i pretvara prirodu da bi služila ljudima, djelovanje povijesti podiže prirodu u moralnu sferu te širi znakove izvan kruga zemlje, *aerugo nobilis*, ljudske volje i moći. Takvi znakovi su otkrića, izumi, poboljšanja, poljodjelstvo, rudarstvo, treniranje i uzgoj životinja, promjene u zemljama i krajolicima nastale seljenjem biljaka i životinja, krug znanosti te mnoge druge paralele svemu navedenome.
- § 52. (b) Djelovanje povijesti stvara samo ljudsko biće, tako što u znoju svog lica otkriva ono za što je on stvoren da bude, kako bi se shvatilo to stvaranje i otkrilo se shvaćanjem. Iz samog *genusa homo*, ono stvara povijesnog čovjeka, što znači moralnog čovjeka. U širem smislu to bi uključivalo antropologiju, etnografiju, pitanje rasa i križanja rasa, širenje ljudske rase, itd.
- § 53. (c) Takve ljudske tvorevine koje su nastale kao rezultat djelovanja i okolnosti Povijesti neprestano redom postaju norme za to djelovanje, kao i poticaj i sredstvo za novo djelovanje. Otuda dolazi i vrijednost statistike. Stoga povjesničar mora proučavati siromaštvo, trgovinu, itd., i sve ono što obuhvaća takozvanu povijest civilizacije.
- § 54. (d) Iz namjere čovjeka i žara ili strasti s kojom joj se prepušta, Povijest oblikuje svoje poticaje i pokretačke snage te proizvodi masovne učinke. To ilustriraju nacionalni duh, partikularizam, fanatičnost, rivalstva itd.

II. — DJELOVANJE POVIJESTI S OBZIROM NA NJEZINE OBLIKE

- § 55. Moralna partnerstva predstavljaju oblike u čijem smjeru napreduje djelovanje Povijesti. Vrste moralnih partnerstva i moralna snaga nalaze se u srcima i svijesti ljudskih bića. „Onaj tko ne može ući u zajednicu ili onaj tko na račun svoje samodostatnosti ništa ne treba, jest ili neman ili Bog“. U moralnim snagama leži obrazovna snaga Povijesti i svatko ima udio u životu povijesti onoliko koliko udjela ima u njima (§ 41). Ljudski odnosi moralni su u onoj mjeri u kojoj obrazuju, a obrazuju u onoj mjeri u kojoj je moćan njihov moralni element.
- Svaka od tih moralnih snaga stvara svoju sferu, svijet za sebe koji je zatvoren u sebe, a s druge strane zahtijeva od svakog čovjeka da s njom istupa naprijed i da radi na njezin zahtjev. Moralna snaga istodobno pokreće i stvara u čovjeku njegovu moralnu vrijednost. Pojedinaac nije atom čovječanstva, jedna od molekula koja bi izlegnuta u neograničenom broju proizvela čovječanstvo. On pripada svojoj obitelji, ljudima, državi, itd. Pripadajući njima, on postoji kao živi član jer „ruka koja je odvojena od tijela nije više ruka“. Doktrina izvornih ljudskih prava nadilazi svoje vlastite premise. Ona zaboravlja da ne postoji pravo bez dužnosti te da se tisuće vrsta obveza izvrši prema pojedincu prije nego što on stekne neko pravo.
- § 56. U skladu s prirodom ljudskog bića partnerstva proizlaze ili iz prirodne potrebe, ili iz idealne potrebe, ili djelomično iz obje. Partnerstva, kao moralne snage u sebi i u odnosu prema drugim snagama, nose razvoj i povijest.

- § 57. **A.** U „prirodnim partnerstvima“ ono što je prirodno mora postati moralno pomoću primarnog procesa volje, pomoću ljubavi, vjernosti, dužnosti, itd. Ono što razlikuje ljudsko biće od nižih stvorenja jest činjenica da među ljudima partnerstvo duše proizlazi iz prirodne potrebe i od samog impulsa htijenja i obveze te od permanentne povezanosti.
- § 58. (a) **OBITELJ** – Predstavlja najuži prostor, oblik najniži stvorenju. U obitelji se nalaze naj snažnije moralne veze i najdublje društvene supstrukture. U ovoj rubrici razmotrite između ostalog i gradaciju braka sve do monogamije, očinski autoritet, srce obitelji, tzv. patrijarhalnu vladavinu i krvnu osvetu.
- § 59. (b) **SUSJEDSTVO** – Ovdje nailazimo na prve znakove nesloge u prostornoj kolokaciji čovjeka, koji se tiču osnivanja seoske zajednice kao velike obitelji. Tu razmotrite starije grupacije zajednice, raznovrsne parcele zemlje.
- § 60. (c) **PLEME** – Ovdje ne nailazimo na vezu „prema prirodi, već prema konvenciji“, „prema sklonosti k zajednici“, kao što kaže Dikearh. Uočite plemenskog heroja, *gentilia sacra*, rasne i klanske formacije, *cognationes et propinquitates*, borbe i rascjepa.
- § 61. (d) **LJUDI** – Moramo proučavati države i religije na način na koji ih je utemeljila priroda, „etničku“ dob svijeta, stalnost i mobilnost vrsta naroda, zapravo cjelokupni predmet, tzv. komparativne psihologije naroda i „Demologije“ uključujući i načelo nacionalnosti.
- § 62. **B.** U „idealnim partnerstvima“ zadaća je duhovne prirode pronaći izraz za sebe i prijeći u sferu stvarnih stvari, tako da se može percipirati i razumjeti, postajući poveznicom između duhova, zajedničkog blaga.
- § 63. (a) **GOVOR I JEZICI** – Cjelokupno razmišljanje jest govorenje, kretanje u oblicima koja su razvili jezici dok se prenose dalje. Vokalna imitacija nije puko oponašanje zvuka, već prevođenje zapažanja u vokalno izražavanje. Tragajte za sukcesivnim fazama lingviističke evolucije, raznolikostima oblika, složenostima sintakse, specifičnim značenjima riječi. U skladu s tim „život jezika nipošto ne prestaje tamo gdje počinje život Povijesti“ (Schleicher). Proučavajte zvukove i pisane tragove, razlike u misaonima aktivnostima u jezicima, zajedno s fonetskim pisanjem te slikovnim ili oftalmičkim jezicima.
- § 64. (b) **LJJEPO I UMJETNOST** – Umjetnička imitacija nije puko kopiranje, zrcaljenje ili eho, već reprodukcija impresije koju ostavljamo na duši, ponekad čak i pod cijenu zamijene jednog smisla drugim, slično na način na koji plesačica otpleše odskok. „Zabilježi ono što je idealno te njegovu skladnost“ (C. F von Rumohr). Tu spadaju i tehnički i glazbeni dio.
- § 65. (c) **ISTINA I ZNANOSTI** – Raspravljajte o znanstvenoj istini, metodama, o prirodi skepticizma, doktrini, hipotezi, Nominalizmu i Realizmu.
- § 66. (d) **SVETO I RELIGIJE** – Svaka religija predstavlja bespomoćnost ograničenog bića, njegovu potrebu za poznavanjem samoga sebe. Ograničeno biće istodobno je okruženo i neograničenim bićem. To predstavlja nastojanje izražavanja naših osjećaja prema Bogu, našeg povjerenja u posvećenje i spas kroz njega, naše uvjerenosti u Vječno, Savršeno i Apsolutno. Otuda proizlazi vjera i molitva, religija i teologija te sakralna povijest koja je uključena u svaku religiju.
- § 67. **C.** U „praktičnim partnerstvima“ pokrećite one interese koji su suprotni i prijeporni, koji su uvijek istodobno povezani i vođeni ljudskim prirodnim potrebama, koje prizivamo i uvijek pokrećemo u smjeru idealnih završetaka ili rezultata, iako nikada ne dođemo do njih, već dođemo do ograničeno savršenog stanja ili do ograničeno zadovoljavajućeg predaha.

- § 68. (a) SFERA DRUŠTVA – Društvo podrazumijeva da se svakom čovjeku ponudi ona pozicija u kojoj će moralna partnerstva najbolje dopunjavati njega i on njih. Ovdje se potrebno osvrnuti na razlike između klasa, razlike u krvi i kulturi, tradiciji i običajima, konzervativne elemente društava, stranaka, javnoga mnijenja itd. Ukratko, potrebno se osvrnuti na sve one elemente koji sačinjavaju jednu socijalnu republiku.
- § 69. (b) SFERA VLASNIŠTVA – Ekonomska organizacija podrazumijeva prihvaćanje i određivanje svih ekonomskih uvjeta te ujedno označava i nužno pripadanje moralnim partnerstvima: akviziciju i natjecanje, kapital i rad, bogatstvo i siromaštvo, robna razmjena i razmjena novca, varijacije vrijednosti i razvoj povjerenja. Smatraj Državu oblikom komunizma.
- § 70. (c) SFERA PRAVDE – Sustav pravde podrazumijeva davanje temelja za reguliranje svih pravnih oblika u kojima se odvijaju moralna partnerstva. Ocijenite ovdje doseg sfere pravde. „Pravda mora ostati pravda, no ne smije željeti biti nešto drugo. Načini njezina utemeljenja, stavljanja u funkciju i širenje njezinog djelokruga, nešto je čime se moramo pozabaviti, kao i koncepcijom Države kao organa za osiguravanje pravde.“ (*Rechtsstaat*)
- § 71. (d) SFERA AUTORITETA – Država podrazumijeva sumu, ujedinjeni organizam, sva moralna partnerstva, njihov zajednički dom i luku, a zasada i njihov kraj. Država predstavlja ofenzivnu i defenzivnu javnu moć kod kuće i u inozemstvu. Stoga je životu Države nužan autoritet kao njezin pokrov, kao što je ljubav pokrov u sferi obitelji, vjera pokrov u sferi crkve, ljepota pokrov u sferi umjetnosti itd. Zakon autoriteta vrijedi u političkom svijetu na način na koji vrijedi zakon o gravitaciji u svijetu materije. „Brod dug jedan pedalj nije uopće brod“. Samo Država ima dužnost ili pravo da bude autoritet u tom smislu. Gdje god pravda, imovina, društvo pa čak i crkva, ljudi ili zajednica dođu u poziciju autoriteta, priroda države ili nije još otkrivena ili je izgubljena u degeneraciji. Javni autoritet najveći je tamo gdje ga najviše hrane rad, zdravlje i sloboda svih moralnih sfera. Država nije povezana s ostalim moralnim sferama onako kako su one međusobno povezane, već su sve obuhvaćene njezinim djelokrugom. Pod njezinom zaštitom i zakonima, pod njezinim skrbništvom i odgovornošću one se sve kreću naprijed do njezinoga spasa ili propasti. Država nije suma pojedinaca koje ona obuhvaća, niti proizlazi iz njihove volje, niti postoji zbog njihove volje. Što je nepravilniji oblik države, to više sila u njoj zauzima mjesto autoriteta i toliko ona postaje siromašnija u smislu slobode. Iz kaosa samih naroda kristaliziraju se država do države. Njihova međusobna povezanost kreće se od *adversus hostem aeterna auctoritas esto* do ugovora i mirne trgovine te do međunarodnog prava. Federalna država, konfederacija država, sustav država, svjetski sustav država – sve su to kružni valovi toga kretanja koji postižu sve veći doseg.

III. — DJELOVANJE POVIJESTI U ODNOSU NA RADNIKE

- § 72. Sve promjene i formacije u moralnom svijetu rezultat su djelovanja volje, kao što stanice oblikuju sve u organskom svijetu. Djelovanje volje učinkovito je i tamo gdje kažemo da država, ljudi i crkva rade ovo i ono.
- § 73. Svako je ljudsko biće moralni subjekt, samo to ga čini ljudskim bićem. Ono samo za sebe mora izgraditi svoj moralni svijet (§ 47). Budući da je osobnost već djelomično razvijena

i djelomično još biva predmetom razvoja, u svakom pojedincu osjećamo beskrajni interes. Posvjedočite tome kako poezija i romanca nezasitno slijede i ostvaruju ovaj interes.

Čak i bliski, najuži ljudski odnosi, nastojanja, aktivnosti imaju proces, tj. povijest. Za ljude koji su uključeni u taj proces, nastojanja, aktivnosti i ljudski odnosi jesu povijesni. Zbog toga postoje obiteljske povijesti, lokalne povijesti i posebne povijesti. No, iznad svih ovih i sličnih povijesti jest Povijest.

- § 74. Budući da su ovaj brak, ovo djelo umjetnosti i ova Država povezani s idejom obitelji, ljepote, autoriteta, tako je i empirijsko, prolazno „Ja“ (§ 55.) povezano s onim „Ja“ u kojem filozof razmišlja, umjetnik stvara, sudac sudi, povjesničar istražuje. Ono univerzalno „Ja“ čovječanstva jest predmet Povijesti. Povijest je „know thyself“ čovječanstva, njezina svijest.
- § 75. Puls života povijesnog kretanja jest sloboda. Riječ „sloboda“ različito se interpretirala u različitim vremenima. Većinom sloboda ima samo negativno značenje. Pravo značenje slobode je neometano sudjelovanje u životu i radu svake od moralnih sfera, tako da jedna ne ometa ili ne sprječava drugu i da jedna drugu ne isključuje. Svaka od njih traži cjelinu svakog čovjeka, nerijetko na račun isključenja ostalih. U srazu dužnosti, u neprestanom bolnom djelovanju istih i često u poraznom rezultatu, ograničena ljudska priroda pada pod postulat slobode.
- § 76. Problem života Povijesti ne treba tražiti u lažnim alternativama između slobode i nužde. Potreba je suprotna od arbitrarnosti, nesreće i besciljnosti. Moralnost predstavlja „dužnost“ – počiva u području dobra i nije predmet prinude. Biti slobodan je suprotno od patiti pod pritiskom, od biti bez volje i biti lišen onoga „Ja“. Najveća sloboda je živjeti za najveće dobro i za uzvišeni završetak (§ 46) prema kojem su usmjerena sva kretanja i čija je znanost Povijest. Stoga imamo „punu kraljevsku slobodu moralnoga čovjeka“ (Fichte), stoga imamo blagoslovljene riječi „wherefore I do crown and mitre thee over thyself“ (Alighieri).
- § 77. Sva kretanja u svijetu povijesti odvijaju se na taj način. Misao, koja je idealni pandan stvarima onakvima kakve uistinu postoje, razvija se onako kakve bi stvari trebale biti, a likovi ispunjeni mislima dovode stvari do standarda. Stanje ispunjenosti mišlju je strast koja dolazi pod obvezom i odgovornošću u samoj radnji i tijekom nje, prema staroj izreci „radi puno, pati puno“.
- § 78. Misli čine kritiku onoga što jest i onoga što još nije, tj. kako bi trebalo biti. Bez obzira na to što bi one mogle dovesti uvjete na svoju razinu, raširiti se i uskladiti se s običajima, konzervativizmom i samovoljom, nova kritika uvijek je iznova potrebna. Kontinuitet ove cenzure misli – „oni koji drže baklju prenoseći je od jednoga do drugoga“ – jest ono što Hegel u svojoj Filozofiji povijesti naziva „dijalektikom povijesti“.
- § 79. To što misli proizlaze iz već danih okolnosti i iz novih okolnosti – to je djelo čovjeka. I uistinu mnogi koji žive za vlastite interese i posao sadašnjice, koji su posvećeni bezvrijednim prolaznim ciljevima, koji slijede navike, povode se za općom strujom, najbližim sugestijama – oni rade za Povijest bez izbora ili volje, u većini slučajeva neslobodno. Oni su znatizeljni nosači tirzusa u svečanoj povorci bogova, no „samo je malo istinskih bakanala“. Kako bi se predvidjele nove misli u kretanju moralnog svijeta, kako bi se izrazile i ostvarile, sve to predstavlja veličinu povijesti, odnosno „davanje imena vremenu koje se kotrlja.“

IV. — DJELOVANJE POVIJESTI S OBZIROM NA NJEZINE ZAVRŠETKE

- § 80. Sav razvoj i rast je kretanje prema završetku koji se kroz to kretanje mora ispuniti i na taj način ostvariti. U moralnom svijetu završetak povezuje sebe sa završetkom u neograničenom lancu. Svaki od tih završetaka prvenstveno mora ići svojim putem, mora poticati vlastiti razvoj, no istodobno svaki od tih završetaka predstavlja uvjet za druge završetke, a ujedno je i sam uvjetovan njima. Oni se često međusobno potiskuju, prekidaju i suprotstavljaju jedan drugome. Ponekad se pojavljuju povremeni i djelomični koraci unatrag, no uvijek se s jače izraženim napretkom i uzvišenom rastezljivošću pomiče ono trenutno djelovanje na novo mjesto ili u nekom drugom obliku, a svaki oblik pokreće ostale i ostali pokreću njega.
- § 81. Krajnji završetak, odnosno najuzvišeniji završetak koji uvjetuje bez da ga se uvjetuje, koji pokreće sve ostale i objašnjava ih (§ 15.), ne bi se trebao otkriti empirijskim istraživanjem.
- Iz samosvjesnosti našega „Ja“ (§ 12.), iz pritiska naše moralne volje i osjećaja obveze (§ 76.), iz čežnje za potpunim vječnim bićem u kojem naša oskudna, prolazna i nepotpuna egzistencija prvo osjeća svoj nedostatak, tamo nam se uz ostale „dokaze“ postojanja Boga otkriva onaj koji je za nas najuvjerljiviji.
- Zlo se smatra konačnim duhom. Ono je sjena njegove konačnosti kada je okrenuto prema svjetlosti. Pripada u ekonomiju povijesnog pokreta, no samo „kao ono što nestaje u procesu stvari, ono predodređeno za uništenje“.
- § 82. Ono što je vrsta životinjama i biljkama – jer vrsta postoji kako bi oni sudjelovali u vječnosti i božanskome – to je Povijest ljudskim bićima.
- Etika je doktrina moralnih snaga i ne samo odnosa ljudi prema njima i u njima. Etika i povijest su koordinirane, kao da jesu; jer Povijest daje genezu postulata „praktičnog razuma“ koju postulat „čisti razum“ nije mogao otkriti.
- § 83. Povijest je humanistika koja postaje i svjesna je sebe. Povijesne epohe nisu životni periodi tog „Ja“ humanistike. Empirijski ne znamo stari li ili se pomlađuje ova rasa „Ja“, već znamo samo to da ona nastavlja biti ono što je bila ili jest. No, povijesne epohe predstavljaju faze u tom poznavanju ega, njegovom znanju o svijetu i Bogu.
- § 84. Prema broju tih ispresijecanih faza raste izraz koji čovjek može stvoriti o Uzvišenom Završetku, o čežnji za njim i o načinu na koji se dolazi do njega. Činjenica da se taj izraz širi, povećava i produbljuje sa svakom fazom, jedina je stvar koja se može smatrati napretkom čovječanstva.
- § 85. Ograničenom oku skriven je početak i kraj, ali smjer kretanja može se otkriti istraživanjem. Osuđen na ograničenost onoga ovdje i sada, ipak nejasno gleda odakle i kuda. Vidi ono što vidi tako što je ispunjen svjetlom u kojem potječe i od kojeg sve potječe, iako je to što on vidi udaljeni odraz samoga tog svjetla. Naše oko ne može podnijeti direktnu slavu, no vježbanjem, razbistrivanjem, razdraživanjem svoga vida u obasanim sferama koje mu se razotkrivaju, ono lovi zrake sve većih i opsežnijih dometa neba. Unutar tih krugova stvara se jedan ljudski svijet s vlastitom povijesti. Povijesni velikan je samo trun u sunčevoj magli ove manifestacije Boga.
- § 86. Povijest je znanje čovječanstva o samome sebi, njegova sigurnost o samome sebi. Ona nije „svjetlo i istina“, već potraga u tu svrhu, propovijed o tome, posvećivanje tome. Ona je poput Ivana Krstitelja, „ne to Svjetlo, već poslana da svjedoči tom Svjetlu“.

DOKTRINA SUSTAVNE PREZENTACIJE

- § 87. Budući da sve što pokreće um zahtijeva odgovarajući izraz unutar kojeg um to može oblikovati, tako i rezultati povijesnog istraživanja trebaju svoje oblike izraza – „prikaz povijesti“ kao što ga ima Herodot – kako bi istraživanje moglo dati prikaz onoga što namjerava postići i onoga što je postiglo.
- § 88. Oblici prezentacije ovdje nisu određeni prema analogiji epske, lirske ili dramske kompozicije ili distribucijom vremena i mjesta primijenjenih na djela ljudske slobode u Državi, ili slijedeći slučajni spoj kronika, izuzetnih događaja, slika iz antike, pripovijetke o junačkim djelima u kojima je pripovjedač osobno sudjelovao, već su određene dvostrukom prirodom predmeta koji se istražuje. Istraživanje koje zna, iz sadašnjih i određenih elemenata danih u sadašnjosti i korištenih kao povijesni materijal, kako proizvesti ideje procesa i okolnosti koje pripadaju prošlim događajima – takvo istraživanje dvostruke je prirode. Ono je obogaćivanje i produbljivanje sadašnjosti pomoću razjašnjavanja prošlih događaja koja mu pripadaju i ono je razjašnjavanje tih prošlih događaja pomoću otključavanja i otkrivanja određenih svojih ostataka, ostataka činjenica koje su bile relativno ili možda krajnje nerazjašnjene, čak i kada su bile prisutne. U svakom slučaju, koliko god je istraživanje moglo biti plodno, ideje do kojih se došlo daleko su od dostignuća punoće sadržaja, kretanja, raznovrsnosti oblika i prave energije koju su izvorne stvari imale kada su stvarale „sadašnjost“. Štoviše, koji god oblik odaberemo za prikaz rezultata do kojih se došlo istraživanjem, taj prikaz može samo djelomično, na određeni način i s određenih stajališta, odgovarati postojanju stvari kako se pojavljuju kada su prisutne u očima tada živućih i aktivnih ljudi. To je analogno predstavljanju grafičkim metodama.
- § 89. Dugo se vremena povijesna prezentacija zadovoljavala preuzimanjem stajališta koja su sadržana u usmenim i pisanim izvorima, oblikujući ih više ili manje i provjeravajući ih iznova. Činjenice koje su se kroz tu iluziju smatrale „prenosivima“ prolaze kao nepobitna Povijest, kao što bi se i povijest nasljednika Aleksandra Velikoga trebala smatrati ni manje ni više već nizom ratova jer doista naši izvori toga perioda ne govore ni o čemu drugom, već o ratovima. Tek kada smo počeli prepoznavati Spomenike i Ostatke kao sastavne dijelove povijesnog materijala i kada smo ih koristili metodološki, istraživanja prošlih događaja zašla su dublje i postavila se u čvršće temelje. Otkrivanjem neizmernih praznina u našem povijesnom znanju koje istraživanje još nije upotpunilo i koje sada možda nikada neće ni moći popuniti, istraživanje vrebalo sve veće širine onih domena kojima se bavi i iščekuje da ih jednoga dana ispuni životom. Prezentacija rezultata istraživanja bit će točnija ako je viša svijest o njegovom ignoriranju jednaka svijesti o njegovom poznavanju.
- § 90. (a) „Upitni prikaz“ kojim se razlaže rezultat do kojeg se došlo istraživanjem, koristi sam oblik istraživanja. Ta vrsta prikaza nije izvještaj ili detaljan popis konkretnog istraživanja uključujući i njegove krive korake, pogreške i mjerenje bez rezultata, već kreće od toga da je ono što je konačno otkriveno istraživanjem sada prvo što se treba otkriti ili tražiti. On je opća imitacija prethodnog traženja ili otkrića. On bi mogao preuzeti oblik tako da krene od pretpostavljenog ignoriranja s pitanjem ili dilemom tražeći točan odgovor, kao što to čini odvjetnik u odvjetništvu kada mora dokazati, tzv. subjektivnu činjenicu

za razliku od objektivne činjenice, ili tako što uzme određeni datum, slijedi njegove znakove i tragove i nalazi daljnje podatke pri svakom koraku sve dok konačno rezultati nisu pred nama, povezani i potpuni. Taj tijek odgovara onome što radi sudac koji pri ispitivanju mora razlikovati subjektivnu činjenicu od objektivne. Prva od ovih metoda je uvjerljivija i demonstrativnija, druga metoda je dramatičnija i bolje vlada pažnjom. Kod obiju metoda nužno je izbjegavati ono što je prirodno, uvodeći kaos nerelevantnih tema i bacajući manje svjetla na subjekt nego na učeno besposličarenje autora.

§ 91. (b) „Recitativni prikaz“ ističe rezultate istraživanja kao tijek događaja u imitiranju stvarnog razvoja. On preuzima te rezultate i od njih oblikuje sliku geneze povijesnih činjenica nad kojima se odvijalo istraživanje. Čini se da „činjenice“ u tom slučaju govore same za sebe, isključivo i „objektivno“. Bez pripovjedača koji će učiniti da one govore, bile bi isprazne. Nije objektivnost najveća slava povjesničara. Njegova pravednost sastoji se od potrage koja vodi k tome da bi se razumjelo.

Recitativni prikaz mogući je u jednom od četiriju oblika:

(1) „Pragmatični prikaz“ pokazuje kako se događaj koji je smišljen unaprijed ili predodređen sudbinom može odigrati, kako se odigrao ili kako je bio prisiljen odigrati se pomoću kretanja stvari koje se stapaju do te točke.

(2) „Monografski prikaz“ pokazuje kako se u svom razvoju i rastu povijesna formacija utemeljila, produbila i iscrpila te otkrila svog genija.

(3) „Biografski prikaz“ pokazuje kako genij povijesne ličnosti od početka određuje djelovanje i patnju te ličnosti, nakon što se manifestirao i potvrdio u istoj.

(4) „Katastrofični prikaz“ pokazuje razne oblike, tendencije, interese, strane itd. Svaka je od njih nekim svojim pravom uključena u bitku u kojoj se viša misao, čiji se elementi ili strane pokazuju suprotnim stranama u borbi, opravdava i ispunjava pobjeđujući i usklađujući ih. Takva vrsta prikaza pokazuje kako iz ratova titana nastaju novi svjetovi i nova dobra.

§ 92. (c) „Didaktički prikaz“ služi se predmetom istraživanja i mišlju o njegovom velikom povijesnom kontinuitetu, kako bi istaknuo njegovu važnost u smislu poučavanja za sadašnjost. Povijest nije poučna kao posljedica danih obrazaca za imitaciju ili pravila za novu primjenu, već zbog činjenice da ju mentalno iznova proživljavamo i da živimo u skladu s njom. „Ona je repertoar ideja vezanih za mišljenje koje nužda mora staviti pod kušnju kako bi ga pročistila.“

Kultura je gotov intelektualni trening. Ona je vojnička, pravna i teološka ako je namijenjena tim pozivima, ili opća kultura ako joj cilj nije vježbanje ili razvoj ove ili one individualne ili tehničke sposobnosti, već ljudskih kvaliteta općenito. Onda bi se mogla nazvati „Humanistika“ i to zbog „tijeka kojim je ljudska rasa došla do njezinog savršenstva kroz koji je svako pojedino ljudsko biće moralo proći“ (Lessing).

U koncepciji autorovog „*Education of the Human Race*“ kultura – osim specijalne i tehničke – izvodi svoje predmete kao i oblike (§ 6.) iz Povijesti. I uistinu, činjenica da se velika kretanja Povijesti ispunjavaju u malom krugu tipičnih formacija, s tim da je najveće u još manjem krugu, omogućava značajnu primjenu Povijesti na didaktičan način, ne samo za veće i najveće potrebe, već i za one osnovne.

Postoje li oblici povijesne prezentacije u tu svrhu? Jesu li Herderove prezentacije Univerzalne Povijesti, Schlözerove, Johannes von Müllerove, Leove ili von Rankeove obrasci za takvu vrstu povijesne kompozicije?

Nitko neće mjeriti vrijednost propovijedi u evangeličkoj Crkvi tiskanim propovijedima, no ipak će manje željeti provođenje kanona koji osigurava propovijed prema propisanom obrascu za svaku nedjelju. Svaka propovijed najprije bi trebala biti novim svjedokom življenja evangeličkog duha u našoj Crkvi. Budući da je kongregacija prosvjetljena njima, do sada su propovijedi takve.

Točan oblik didaktičkog prikaza povijesno je poučavanje mladih. To je posebice tako ako su u rukama nastavnika koji se poput majstora kreće poljima Povijesti s najvećom mogućom slobodom i neovisnošću istraživača. Prenoseći svoje poučavanje u uvijek novim oblicima i strukturama, on je svjedok duhu koji ispunjava i podupire život Povijesti.

- § 93. (d) „Diskusivni prikaz“ uzima ukupan rezultat istraživanja, sakuplja svaki njegov tračak kao u konkavnom ogledalu, usmjerava ih prema određenoj točki sadašnjeg interesa bacajući svjetlo na njega kako bi ga „razjasnio“. To bi moglo biti neko pitanje o kojemu se mora odlučiti, neka alternativa omogućit će izbor ili neki novi fenomen, razumijevanje kojeg se mora savladati. Povijesno razrješenje i usporedba mora svemu novome, ne samo političkim činjenicama, već i najnovijim otkrićima, recentnim naporima u umjetnosti i znanosti, dodijeliti mjesto u progresivnom tijeku i doseg u ljudskoga truda. Mi se ovdje referiramo na znanstvenu kritiku, estetičku kritiku, kritiku publicista, itd. Točke koje se moraju utvrditi u bilo kojoj raspravi leže unutar samog predmeta rasprave, budući da su ova nacija, ova moć, ova crkva uslijed svojih povijesnih događaja imale takav i takav karakter. Primjerice, ona stara „*sint ut sunt aut non sint*“. No, i u vanjskim stvarima, jednostavno pri uvjetovanju i određenju predmeta te zapravo u cijeloj gomili događaja koji prevladavaju u nekom trenutku, moraju se pronaći, interpretirati i primijeniti elementi koji široko određuju njegovu povijesnu poveznicu.

Bit teorije jest da se iz procesa istraživanja koji oblikuje i razrađuje prikupljaju konačni rezultati pružajući im oblik načela, zakonodavstveni zaključak s uistinu legitimnim pravom na ovaj karakter. Što više teorije ne uspijevaju rezimirati sve elemente, to se više jednostrano ističe ono što je najbliže ili je najmanje aktivno. To se događa jer je odlučujući element, koji je u bilo koje vrijeme vodio k sljedećem koraku, sa svojom pogodnom prirodom bio prisutan i djelotvoran samo u tom slučaju, pod tim okolnostima, za taj završetak.

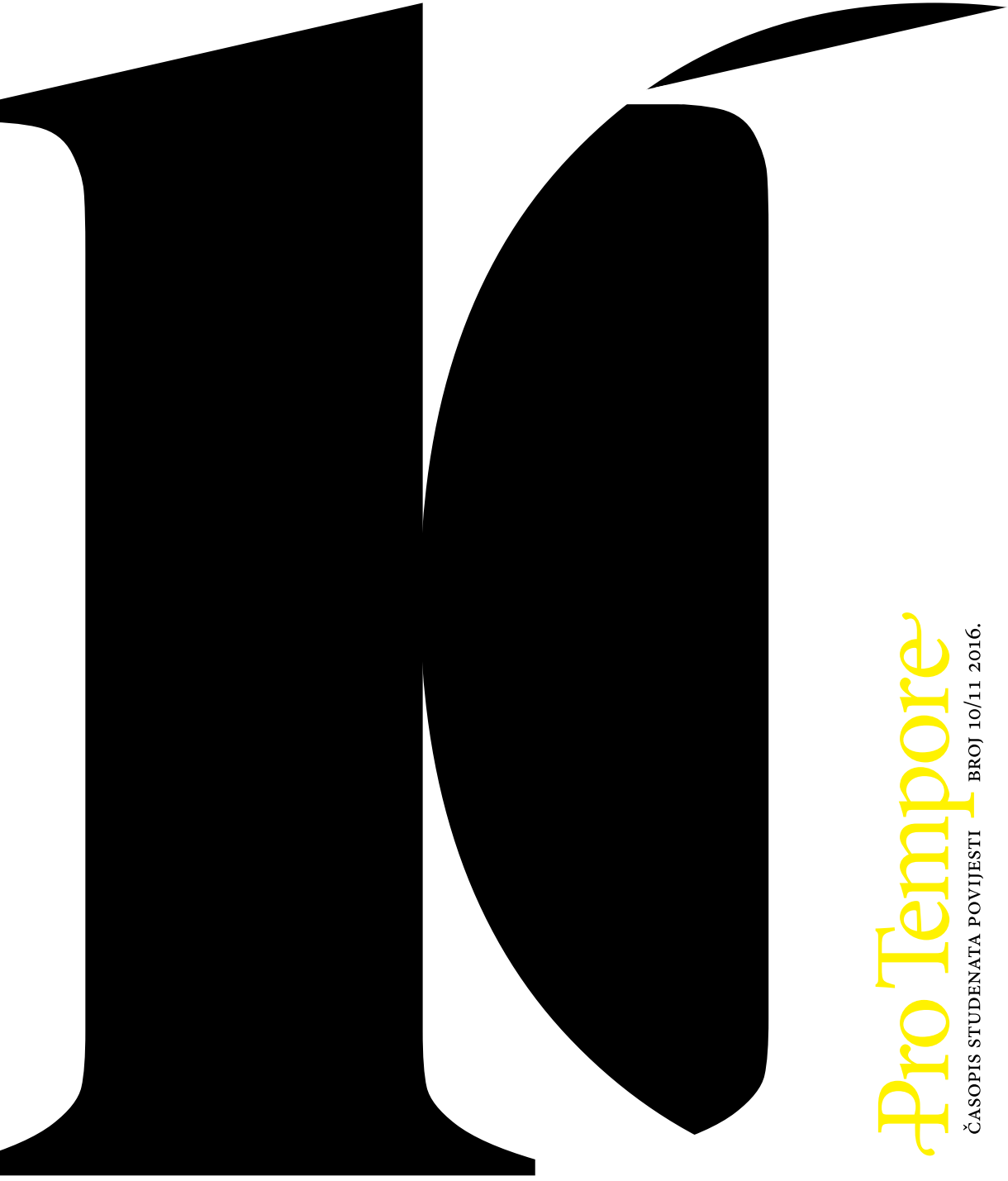
Svaka država ima svoju vlastitu politiku, domaću i vanjsku. Rasprava, čak i u tisku, u vijeću države i u parlamentu pouzdana je u onoj mjeri u kojoj je povijesna, a štetna je u onoj mjeri u kojoj se temelji na samim doktrinama ili na idolima kazališta, foruma, spilje i plemena.

Praktična važnost povijesnih istraživanja leži u činjenici da ona, i samo ona, ispred Države ili ljudi i vojske, drži njezinu sliku. Povijesna istraživanja čine temelj političkog napretka i kulture. Državnik je povjesničar u praksi koji je „u stanju proniknuti u realnosti i činiti stvari koje se moraju činiti“. Država je, međutim, najsloženiji organizam koji pripada moralnim snagama. Svaka formacija takve vrste zahtijeva sličnu samokontrolu kroz raspravu. Možemo specificirati crkvenu vladavinu, izvođenje industrijskih pothvata, organizaciju znanstvenih ekspedicija i slično.

- § 94. S posljednjim navedenim oblikom prikaza naša znanost uistinu ulazi u široki djelokrug, no ne može, a da ne potvrdi svoj autoritet i u njemu na isti način kao što prirodne znanosti ne oklijevaju sa stalnom demonstracijom njihove vrijednosti gdje god se njihove

metode pokazuju primjenjivima. Čak ni istraživanja ni rezultati prirodnih znanosti nisu djelo apstraktnog promatranja i eksperimentiranja, kao da ne ispuštaju glas kako bi sačuvali one činjenice koje su promatrane i ispitivane. Upravo je moćan zbroj životnih iskustava, koji se ponavljaju, ali i povećavaju, taj koji se pokazuje u kontinuitetu Povijesti. To je ono što umovima koji istražuju u ovom području daje uzvišenost i opseg gledištima i mislima, omogućujući im tako da promatraju i pripreme stvari koje će se propitivati te da kombiniraju i izvode zaključke. Isto vrijedi i za spekulativne znanosti. Budući da sav razvoj ljudskog razmišljanja i otkrića u njihovom kreativnom djelovanju, odlučnosti i učinkovitosti proizlazi s obzirom na oblike i u velikoj mjeri s obzirom na materijale, iz ovih teško dobivenih rezultata i životnih iskustava koja se ponavljaju, zadatak Povijesti je istražiti njihov kontinuitet.

- § 95. Naša znanost se ne pretvara da je njezina metoda istraživanja jedina znanstvena metoda (§ 14.). Ona se zadovoljava time što je u mogućnosti da u svojim prikazima rezultata daje samo onoliko koliko joj to njezin djelokrug i istraživanje omogućuju, samo onoliko koliko njezine metode ulažu u njezine snage. I što je više pitanja u njezinim različitim dijelovima koja su svjesna da ih ne mogu još odgovoriti, toliko će biti opreznija oko pretvaranja da je njezin rezultat veći nego što legitimno jest ili može biti. Cilj povijesnog komentatora je dozvoljavanje ideje koja će se elaborirati na najsigurniji način i koja će biti što je više moguće usklađena s činjenicama te dozvoljavanje stvari koje su bile prisutne i stvarne, bilo to u recentnim, prošlim ili antičkim vremenima, iako žive sada i imaju sadašnji karakter samo u znanju ljudi.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI – BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
Godina VIII, broj 10-11, 2016.

Glavni i odgovorni urednik

Tomislav Brandolica

Zamjenik glavnog urednika

Filip Šimetin Šegvić

Uredništvo

Tomislav Brandolica, Marta
Fiolić, Kristina Frančina, Marko
Lovrić, Valentina Nedeljko, Nikola
Seiwerth, Filip Šimetin Šegvić

Urednici pripravnici

Zvonimir Plavec, Vjenceslav
Rupčić, Porin Šćukanec Reznicek

Redakcija

Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Valentina Nedeljko, Zvonimir
Plavec, Vjenceslav Rupčić, Nikola
Seiwerth, Porin Šćukanec Reznicek,
Filip Šimetin Šegvić

Recenzenti

dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Tomislav Galović
dr. sc. Ivo Goldstein
dr. sc. Iskra Iveljić
dr. sc. Tvrtko Jakovina
dr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Drago Roksandić
Marie Scatena, MA
akademik Arnold Suppan
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ Šoljan

Lektura i korektura

Gabrijela Detelj
Marta Fiolić
Ana Jelić
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić

Dizajn i priprema za tisak

DZN studio

Prijevodi s engleskog jezika

Tomislav Brandolica
Tina Miholjančan, prof.
Marija Marčetić
Ivan Markota
Krešimir Matešić
Judita Mustapić
Kristina Videković

Prijevodi s njemačkog jezika

Mirela Landsman Vinković
Filip Šimetin Šegvić
Azra Plićanić Mesić

Prijevodi s francuskog jezika

Jasna Čirić, prof.
Marta Fiolić
Marija Galić
Tea Šimičić

Prijevodi s talijanskog jezika

Tihana Filipčić
Loretta Lanča

Izdavač

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb

Tisak

Mediaprint – Tiskara Hrastić

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo
stavove autora i ne predstavljaju
nužno stavove i mišljenja
uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su omogućili:

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
Studentski zbor
Sveučilišta u Zagrebu

Privatne donacije:

Vesna Miović, I. P., M. Č.

Redakcija časopisa Pro tempore
svim se donatorima iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci!

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3,
10000 Zagreb

E-mail:

pt.redakcija@gmail.com
tomislav.brandolica@gmail.com